

UDK: 321.013 (497.6 Hercegovina) “ 1945/1966 ”
Izlaganja sa naučnih skupova

ADMINISTRATIVNO-TERITORIJALNE PROMJENE U HERCEGOVINI OD 1945. DO 1966. GODINE

Adnan Velagić

Fakultet humanističkih nauka, Mostar, Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Tema ovoga rada obuhvata historijsko razdoblje u socijalističkoj Jugoslaviji, od kraja Drugog svjetskog rata 1945. do ukidanja srezova 1966. godine. U radu je obrađena zakonodavna djelatnost aktuelne vlasti, koja se neposredno odražavala na administrativno i teritorijalno uređenje zemlje. Cilj rada je da se sagledaju sve administrativno – teritorijalne promjene na području Bosne i Hercegovine, a posebno Hercegovine u prvoj deceniji izgradnje jugoslavenskog državnosocijalističkog sistema.

Ključne riječi: Hercegovina, administrativno uređenje, Jugoslavija Bosna i Hercegovina.

Abstract: The subject of this paper covers the historical period in the socialist Yugoslavia, from the end of the Second World War in 1945 up to the abolishment of districts in 1966. The paper also elaborated the legislative activities of the contemporary authority which indirectly reflected in the administrative and territorial organization of the country. The aim of this article is to inspect all administrative and territorial changes in the area of Bosnia and Herzegovina and especially Herzegovina during the first decade of building of the Yugoslav state socialist system.

Key words: Herzegovina, administrative organization, Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina

Geografski pregled

U geografskom smislu područje Hercegovine obuhvata područje jugoistočnog i jugozapadnog dijela Bosne i Hercegovine. Njen povoljan geografski položaj upućuje na komplementarnu povezanost primorja sa kontinentalnim trupom. Ovaj momenat je tokom historije uvijek bio prisutan ali je, u zavisnosti od političkih prilika, manje ili više dolazio do izražaja. Prevoj Ivan – sedla (967 m) i Makljena (1.123 m), te južnih obronaka Bjelašnice, Visočice, Treskavice, Zelengore i Volujka na sjeveru i uskog primorskog dijela u zoni Neum – Klek (oko 25 km) na jugu, povezuje najznačajnija hercegovačka rijeka Neretva. Sa istočne strane Hercegovinu od Nikšićkog polja i Komarničko – pivske udoline, koji se nalaze u Crnoj Gori, odvaja planinski sistem Orijena, Oputnih rudina, i zapadni pojas Volujka i Golije. Na zapadnoj i sjeverozapadnoj strani Hercegovine izdižu se planinski vijenci Zavelima, Čvrstice, Vran-planine, Ljubuške, Raduše i Kamešnice. Površina ove regije je 11.419. km², što u odnosu na površinu Bosne i Hercegovine iznosi 22,3%.¹ Geografske karakteristike su uvijek imale presudan utjecaj na oblikovanje administrativnih granica unutar Hercegovine.² Takav slučaj je bio i sa administrativno – upravnim promjenama tokom razdoblja socijalističke Jugoslavije.

Administrativno – teritorijalne promjene

Nakon oslobođenja zemlje 1945. godine KPJ-e je, u uvjetima izuzetne nestabilnosti, započela izgradnju državnosocijalističkog sistema. Tri mjeseca nakon oslobođenja Jugoslavije (11. novembra 1945.), a kako je već unaprijed odlučeno sporazumom Tito - Šubašić, održani izbori za Ustavotvornu skupštinu. Prema rezultatima, koje je saopćila Savezna izborna komisija 23. decembra 1945. godine, na izbore je izašlo 88,66% birača. Za Listu Narodnog Fronta Jugoslavije (NFJ), čiji je nosilac bio Josip Broz Tito, glasalo je ukupno 6.725.047 birača ili 90,48%, dok je za opozicionu listu (tzv. “ćoravu kutiju”) glasalo 707.422 birača ili 9,52%.³ KPJ je u Bosni i Hercegovini imala još bolje rezultate. Od ukupno upisanih 1.086.112 birača glasa-

¹ Ante Markotić, *Demografski razvitak Hercegovine*, Ljubljana, 1983.

² Vrijedne podatke o antropogeografskim prilikama u Hercegovini ostavio je Jevto Dedijer u nizu svojih studija. Vidjeti: Jevto Dedijer, *Hercegovina. Antropogeografske studije*, Sarajevo 1991.

³ Ferdo Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji*, Zagreb, 1968, 550.

lo je 999.698 ili 92,04%. Lista NFJ je dobila 94,17% glasova.⁴ Rezultati ovih izbora dali su snažan argument KPJ da pred međunarodnom zajednicom opravda svoj politički stav, te da se istovremeno, na unutrašnjem planu, obračuna sa svim političkim neistomišljenicima. Ustavotvorna skupština je 29. novembra 1945. godine na svojoj prvoj sjednici usvojila *Deklaraciju* kojom se „u ime naroda i na osnovu zakonskih odluka Demokratska federativna Jugoslavija proglašava narodnom republikom pod imenom Federativna Narodna Republika Jugoslavija“. Ubrzo je nakon toga, od 28. do 31. januara 1946. godine, usvojen i prvi Ustav nove države, kojim je KPJ i zvanično preuzela svu vlast u državi.⁵

U Bosni i Hercegovini su izbori za Ustavotvornu skupštinu NR Bosne i Hercegovine održani 13. oktobra 1946. godine. Novoizabrana skupština je od 28. do 31. decembra 1946. godine usvojila i proglasila prvi republički Ustav, kojim je Bosna i Hercegovina postala narodna država republikanskog oblika, unutar FNRJ. Također su bile potvrđene odluke ZAVNOBiH-a o ravnopravnosti svih naroda u Bosni i Hercegovini.

Dana 16. augusta 1945. godine Predsjedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine je donijelo *Zakon o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područja mjesnih narodnih odbora*.⁶ Prema ovom Zakonu Bosna i Hercegovina je bila podjeljena na 7 okruga (Sarajevski, Hercegovački, Travnički, Banjalučki, Bihaćki, Dobojski i Tuzlanski), te 77 srezova i 1.280 područja mjesnih narodnih odbora.⁷

Prema odredbama istog Zakona, Hercegovački okrug je imao 12 srezova (Bilećki, Gatački, Trebinjski, Stolački, Konjički, Mostarski, Čapljinski, Posuški, Nevesinjski, Ljubuški, Ljubinjski i Širokobriješki).⁸

⁴ Usporedi: Husnija Kamberović, *Prema modernom društvu. Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*, Tešanj 2000, 39.

⁵ *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, 1985, 327.

⁶ *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*, god. I, br. 11, od 18. augusta 1945, 6. Opširno o ovome vidjeti u: Vera Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945 – 1953*, Sarajevo 2011, 130 i dalje.

⁷ Vera Katz je opširno pisala o administrativno-teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine u razdoblju od 1945. do 1953. godine. Vidjeti posebno u: Vera Katz, *Administrativno-teritorijalno uređenje u funkciji organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini (1945 – 1953.)*“, *Historijska traganja*, br. 1, Sarajevo 2008, 125-181.

⁸ Adnan Velagić, *Hercegovina od 1945. do 1952. Društveno-političke i privredne prilike*, Mostar, 2008, 70

Sljedeće godine donesen je *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područje mjesnih narodnih odbora*, kojim je unutar Hercegovačkog okruga formiran trinaesti Ostrožički srez sa sjedištem u Ostrošcu.⁹

Godine 1947. Okružni narodni odbor Mostar je imao 13 sreskih narodnih odbora (Mostar, Konjic, Nevesinje, Gacko, Bileća, Trebinje, Stolac, Čapljina, Ljubuški, Posušje, Livno, Duvno i Prozor), te jedan Gradski narodni odbor, koji je obuhvatao područje grada Mostara.¹⁰ Izmjene granica između srezova izvršene su 1948. godine, u skladu sa Odlukom o ispravkama granica srezova.

Novim *Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli* iz 1949. godine,¹¹ Narodna Republika Bosna i Hercegovina je podjeljena na četiri oblasti (Sarajevska, Mostarska, Banjalučka i Tuzlanska), a Mostarska oblast je obuhvatala 13 srezova (Bilečki, Čapljinski, Duvanjski, Gatački, Konjički, Livanjski, Ljubuški, Mostarski, Nevesinjski, Prozorski, Stolački, Širokobriješki i Trebinjski).¹²

Prema ovom Zakonu Mostarska oblast je u svome sastavu imala i dva grada: Mostar i Trebinje, izdvojena u posebne administrativno – teritorijalne jedinice.

Godine 1950. Prezidijum Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine je proglasio novi *Zakon o administrativno – teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine*, prema kojem je Mostarska oblast u svome sastavu imala 14 srezova, 3 grada i 165 mjesnih narodnih odbora.¹³

Prema ovom Zakonu, Mostarska oblast je u svom sastavu imala i tri grada – Mostar, Livno i Trebinje – koji su činili posebne administrativno – teritorijalne jedinice, kao područja gradskih narodnih odbora izvan sastava sreza. Promjene koje su izvršene u Mostarskoj oblasti odnosile su se na uvođenje Posušskog sreza, dok je pored Mostara i Trebinja kao novo gradsko područje proglašeno Livno.¹⁴ Ovi gradovi su činili posebne administrativno – teritorijalne jedinice, kao područja gradskih narodnih odbora izvan sastava sreza.

⁹ *Službeni list Narodne republike Bosne i Hercegovine* (dalje: *Sl. list NR BiH*), god. II, br. 10, srijeda, 6. mart 1946.

¹⁰ Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu (dalje: ABH), *fond Glavni zadružni savez* (dalje: *GZS*), dok. br. 90/47, *Zakon o administrativno – teritorijalnoj podjeli NR BiH na okruge*, Sarajevo 1947, 2. Također, vidi u: *Sl. list NR BiH*, god. III, br. 2, od 9. januara 1947.

¹¹ *Sl. list NR BiH*, god. V, br. 16, od 21. aprila 1949.

¹² V. Katz, *Društveni i ekonomski razvoj*, 143-144.

¹³ *Sl. list NR BiH*, god. VI, br. 10, od 9. marta 1950. Opširnije vidjeti u: A. Velagić, *Hercegovina*, 71-72

¹⁴ V. Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine*, 151.

Godine 1952. Narodna skupština Bosne i Hercegovine je donijela i proglasila novi *Zakon o podjeli teritorije NR Bosne i Hercegovine*.¹⁵ Njime su ukinute dotadašnje oblasti, a uvedena upravno – teritorijalna podjela na 66 srezova, 5 gradova (1 na području Hercegovine – Mostar) i 418 općina, od kojih su 53 gradske općine, od čega 8 na području Hercegovine (Bileća, Čapljina, Konjic, Livno, Ljubuški, Nevesinje, Stolac i Trebinje).

Ovom podjelom, iz 1952. godine, područje Hercegovine je obuhvatalo 14 srezova.¹⁶ :

Sljedeće, 1953. godine, Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine je na svojoj sjednici, od 29. januara 1953. godine donijela *Zakon o osnovama društvenog i političkog uređenja NR Bosne i Hercegovine*.¹⁷ U ovom Zakonu istaknuto je da republičke organe vlasti predstavljaju:

1. Narodna skupština, koja se sastoji od dva doma: Republičkog vijeća i Vijeća proizvođača. Delegati u Republičko vijeće su birani na osnovu omjera 1 delegat na 25.000 birača; dok je u Vijeće proizvođača kandidiran 1 delegat na 30.000 birača. Prema čl. 37 ovog Zakona odlučeno je da narodne poslanike u Vijeće proizvođača biraju 3 privredne grupe odvojeno – industrijska, poljoprivredna i zanatska. U septembru 1953. utvrđene su dvije grupe – a) industrija, trgovina i zanatstvo i b) poljoprivreda.¹⁸
2. Izvršno vijeće, koje se sastojalo od Državnog sekretarijata (za unutrašnje poslove, za pravosudnu upravu, za narodnu privredu, za budžet i za državnu administraciju) i Savjeta (za prosvjetu, nauku i kulturu, za narodno zdravlje i socijalnu politiku). Na njegovom čelu nalazio se predsjednik. Izvršno vijeće je imalo zadatak da sprovodi zakone i obavlja nadzor nad njihovom realizacijom u praksi, zatim da nadzire rad republičke uprave, itd. Za svoj rad Izvršno vijeće je odgovaralo Narodnoj skupštini.

Iste godine, 22. novembra, održani su izbori za narodne poslanike u Republičko vijeće Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine.¹⁹ Iako je bilo predloženo 419 kandidata, republička komisija je prihvatila samo 152. Rezultati izbora su pokazali da je od ukupno 1.568.549 birača, na izbore izašlo 1.341.568 ili 85,53%. Od toga

¹⁵ *Sl. list NR BiH*, broj 11, godina VIII, od 5. maja 1952.

¹⁶ Opširnije u: A. Velagić, *Hercegovina*, 72-73.

¹⁷ *Sl. list NR BiH*, god. IX, br. 3, četvrtak, 5. februar 1953.

¹⁸ *Sl. list NR BiH*, Zakon o izmjeni čl. 37. Ustavnog zakona o osnovama društvenog i političkog uređenja NR Bosne i Hercegovine, god. IX, br. 18, utorak, 15. septembar 1953.

¹⁹ *Sl. list NR BiH*, god. IX, br. 25, subota, 12. decembar 1953.

broja njih 1.317.249 ili 98,19% glasalo je za predložene kandidate, dok je 24.319 ili 1,81% bilo nevažećih listića. Na području Hercegovine rezultati izbora prokazani su u sljedećoj tabeli:

OPĆINA	KANDIDAT	GLASALO	REZULTATI	NEVAŽEĆIH LISTIĆA
BILEĆA	Papić Radovan	6.840	6.813	27
ČAPLJINA	Pavelić Marjan Jelčić Jozo	13.039	8.685 4.210	144
DUVNO	Kovačević Vlajko	11.216	11.121	95
GACKO	Đuričić Blažo	6.693	6.565	128
KONJIC I	Džumhur Asim	9.829	9.671	158
KONJIC II	Šator Ibrahim	8.886	8.789	97
LIŠTICA	Miljas Ante	12.377	12.321	56
LIVNO I	Krešić Željko	8.975	8.927	48
LIVNO II	Jović Boško	8.490	8.338	152
LJUBUŠKI	Galić Jure	16.859	16.514	345
MOSTARSKI SREZ I	Novak Franc	10.317	10.179	138
MOSTARSKI SREZ II	Bijedić Džemal	9.969	9.370	599
NEVESINJE	Kljakić Obrad Pašajlić Đorđe	10.263	7.865 2.363	35
POSUŠJE	Ramljak Ante	10.881	10.851	30
PROZOR	Jeličić Franjo Hadžić Ahmet	8.165	4.724 3.352	89
STOLAC	Grk Dušan	13.336	13.217	119
TREBINJE	Šegrt Vlado	15.901	15.852	49
MOSTAR GRAD	Humo Avdo	18.339	18.175	164
UKUPNO		200.375		2.473

Tabela 1. Rezultati izbora u Hercegovini 1953. godine

Iz navedene tabele se vidi da je na izbore u Hercegovini izašlo ukupno 200.375 glasača. Od toga broja za predložene kandidate glasalo je 197.902 birača ili 98,76% izašlih na izbore. Nevažećih listića je bilo 2.473 ili 1,24%. Najveći broj nevažećih listića, 599 ili 24,22% od ukupnog broja nevažećih listića, izbrojano je na biračkom mjestu Mostarski srez II.

Godine 1955. usvojen je *Zakon o sprovođenju novog uređenja opština i srezova*,²⁰ prema kojem je bilo određen način izbora odbornika u općinskim i sreskim skupštinama. Tako je općina koja ima općinsko vijeće:

do 10.000 stanovnika birala 15 – 25 odbornika;

od 10.000 do 30.000 stanovnika birala 25 – 40 odbornika,

preko 30.000 stanovnika birala 40 – 50 odbornika.

S druge strane, u sresko vijeće biralo se po sljedećem principu:

do 100.000 stanovnika birano je 50 – 60 odbornika,

od 100.000 do 200.000 stanovnika birano je 60 – 80 odbornika,

preko 200.000 stanovnika 80 – 100 odbornika.

Polovinom iste godine Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine je, na sjednici Republičkog vijeća, donijela novi *Zakon o području srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*.²¹ Prema ovom Zakonu Bosna i Hercegovina je, u pogledu administrativno – teritorijalnog uređenja, podijeljena na 15 srezova (1. Banja Luka, 2. Bihać, 3. Brčko, 4. Derventa, 5. Doboј, 6. Goražde, 7. Jajce, 8. Livno, 9. Mostar, 10. Prijedor, 11. Sarajevo, 12. Trebinje, 13. Tuzla, 14. Zenica i 15. Zvornik). Sjedišta ovih srezova nalazila su se u istoimenim gradovima.

Na području Hercegovine formirana su dva sreza – mostarski i trebinjski.

U sastav sreza Mostar ušlo je 15 općina, a to su:

1. Čapljina (sa 62 naseljena mjesta),
2. Čitluk (sa 22 naseljena mjesta),
3. Drežnica (sa 6 naseljenih mjesta),
4. Glavatičevo (sa 32 naseljena mjesta),
5. Grude (sa 11 naseljenih mjesta),
6. Jablanica (sa 28 naseljenih mjesta),
7. Konjic (sa 71 naseljenim mjestom),
8. Lištica (sa 32 naseljena mjesta),
9. Ljubuški (sa 35 naseljenih mjesta),
10. Mostar (sa 54 naseljena mjesta),

²⁰ *Sl. list NR BiH*, god. XI, br. 17, utorak, 12. juli 1955.

²¹ Isto.

11. Nevesinje (sa 59 naseljenih mjesta),
12. Posušje (sa 16 naseljenih mjesta),
13. Prozor (sa 53 naseljena mjesta),
14. Seonica (sa 56 naseljenih mjesta) i
15. Stolac (sa 45 naseljenih mjesta).

U sastavu sreza Trebinje bilo je 7 općina i to:

1. Bileća (sa 46 naseljenih mjesta),
2. Divin (sa 17 naseljenih mjesta),
3. Gacko (sa 69 naseljenih mjesta),
4. Hum (sa 89 naseljenih mjesta),
5. Ljubinje (sa 24 naseljena mjesta),
6. Ravno (sa 50 naseljenih mjesta) i
7. Trebinje (sa 101 naseljenim mjestom).

Grad Livno koje je do tada pripadalo mostarskom srezu izdvojeno je u poseban srez sa općinama: Bosansko Grahovo, Čelebić, Duvno, Glamoč, Kupres, Livno, Preodac i Prisoje.

Sljedeće 1956. godine donesen je *Zakon o organima uprave u NR Bosni i Hercegovini*.²² Prema njemu republički organi uprave bili su:

- a. Republički državni sekretarijati: za unutrašnje poslove NR BiH, za pravosudnu upravu i za finansije;
- b. Sekretarijati Izvršnog vijeća: za zakonodavstvo i organizaciju, za opšte privredne poslove, za industriju i zanatstvo, za građevinarstvo, za komunalne poslove i urbanizam, za poljoprivredu, za šumarstvo, za saobraćaj i puteve, za robni promet, za rad i za opštu upravu;
- c. Republički savjeti: za školstvo i kulturu, za zdravlje i za socijalnu zaštitu.

U decembru 1957. godine Skupština je usvojila *Zakon o pravima i dužnostima, te izboru i opozivu narodnih poslanika*.²³ U članu 1. ovoga Zakona navodi se sljedeće:

²² *Sl. list NR BiH*, god. XII, br. 9, ponedjeljak, 8. maj 1956.

²³ *Sl. list NR BiH*, god. XIII, br. 47, petak, 6. decembar 1957.

Narodni poslanici izabrani u Narodnu skupštinu Narodne republike Bosne i Hercegovine jesu politički predstavnici radnog naroda Narodne republike Bosne i Hercegovine i radnog naroda sreza i opštine u kojima su izabrani, odnosno predstavnici proizvođača Narodne republike Bosne i Hercegovine i privrednih organizacija u kojima su proizvođači organizirani.

Nova administrativno – teritorijalna podjela usvojena je naredne godine, kada je donesen novi *Zakon o područjima srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*.²⁴ Prema ovom Zakonu ukinuti su srezovi Derвента, Trebinje i Zvornik, tako da je NR Bosna i Hercegovina bila podjeljena na 12 srezova (Banja Luka, Bihać, Brčko, Doboј, Goražde, Jajce, Livno, Mostar, Prijedor, Sarajevo, Tuzla i Zenica). U Hercegovini je ukinut srez Trebinje, tako da su općine iz njegovog sastava ušle u sastav mostarskog sreza. Prema ovom Zakonu, srez Mostar je u svome sastavu imao 17 općina:

1. Bileća (sa 61 naseljenim mjestom),
2. Čapljina (sa 59 naseljenih mjesta),
3. Čitluk (sa 21 naseljenim mjestom),
4. Gacko (sa 65 naseljenih mjesta),
5. Grude (sa 11 naseljenih mjesta),
6. Jablanica (sa 27 naseljenih mjesta),
7. Konjic (sa 149 naseljenih mjesta),
8. Lištica (sa 32 naseljena mjesta),
9. Ljubinje (sa 20 naseljenih mjesta),
10. Ljubuški (sa 35 naseljenih mjesta),
11. Mostar (sa 56 naseljenih mjesta),
12. Nevesinje (sa 57 naseljenih mjesta),
13. Posušje (sa 19 naseljenih mjesta),
14. Prozor (sa 55 naseljenih mjesta),
15. Ravno (sa 26 naseljenih mjesta),
16. Stolac (sa 36 naseljenih mjesta) i
17. Trebinje (sa 157 naseljenih mjesta).

Naredne 1959. godine Izvršno vijeće NR Bosne i Hercegovine je donijelo *Odluku o određivanju mjesta koja se smatraju naseljima gradskog karaktera*.²⁵ Prema ovoj Odluci, u Bosni i Hercegovini je bilo ukupno 168 naselja gradskog karaktera i jedno jedinstveno gradsko područje. Njihov raspored po srezovima izgledao je ovao:

²⁴ *Sl. list NR BiH*, god. XIV, br. 23, subota, 28. juni 1958.

²⁵ *Sl. list NR BiH*, god. XV, br. 5, četvrtak, 5. mart 1959.

u srezu Banja Luka bilo je 8 naselja gradskog karaktera; u srezu Bihać 7, u srezu Brčko 7, u srezu Doboj 13, u srezu Goražde 7, u srezu Jajce 6, u srezu Livno 4, u srezu Prijedor 10, u srezu Sarajevo 15 gradskih naselja i jedinstveno područje Grada Sarajeva koje čine općine Centar – Sarajevo, Ilidža, Novo Sarajevo, Stari Grad – Sarajevo i Vogošća, u srezu Tuzla 29, u srezu Zenica 23 i u srezu Mostar 39 naselja gradskog karaktera, a to su:

1. u općini Bileća – Bileća;
2. u općini Čapljina – Čapljina i Grabovina,
3. u općini Gacko – Gacko;
4. u općini Jablanica – Jablanica;
5. u općini Konjic – Konjic;
6. u općini Lištica – Lištica;
7. u općini Ljubuški – Ljubuški;
8. u općini Mostar – Bačevići, Buna, Cim, Ilići, Jasenica, Kutilivcač, Mostar, Ortiješ, Potoci, Raštani, Rodoč, Vihovići i Vrapčići.
9. u općini Nevesinje – Nevesinje;
10. u općini Posušje – Posušje;
11. u općini Prozor – Prozor;
12. u općini Stolac – Stolac;
13. u općini Trebinje – Bihovo, Donje Čičevo, Gorica. Hrupjela, Lastva, Mostarčići, Podglivlje, Police, Pridvorci, Rustovać, Todorčići, Trebinje, Zasad i Zgonjevo.

Krajem 1962. godine izvršena je posljednja administrativno – teritorijalna podjela, prije ukidanja srezova 1966. godine. Naime, Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine je na sjednici Republičkog vijeća od 6. decembra 1962. godine donijela novi, dopunjeni, *Zakon o područjima srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*,²⁶ prema kojem je Bosna i Hercegovina podjeljena na 6 srezova (Banja Luka, Bihać, Doboj, Mostar, Sarajevo i Tuzla). Prema ovom Zakonu područje Mostarskog sreza je u svome sastavu imalo 18 općina:

1. Bileća (sa 62 naseljena mjesta),
2. Čapljina (sa 58 naseljenih mjesta),
3. Čitluk (sa 21 naseljenim mjestom),
4. Duvno (sa 61 naseljenim mjestom),
5. Gacko (sa 72 naseljena mjesta),
6. Grude (sa 11 naseljenih mjesta),

²⁶ *Sl. list NR BiH*, god. XVIII, br. 47, srijeda, 12. decembar 1962.

7. Jablanica (sa 27 naseljenih mjesta),
8. Konjic (sa 151 naseljenim mjestom),
9. Lištica (sa 31 naseljenim mjestom),
10. Livno (sa 58 naseljenih mjesta);
11. Ljubinje (sa 21 naseljenim mjestom),
12. Ljubuški (sa 35 naseljenih mjesta),
13. Mostar (sa 56 naseljenih mjesta),
14. Nevesinje (sa 57 naseljenih mjesta),
15. Posušje (sa 19 naseljenih mjesta),
16. Prozor (sa 55 naseljenih mjesta),
17. Stolac (sa 36 naseljenih mjesta) i
18. Trebinje (sa 183 naseljena mjesta).

Iste godine donesen je *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o organima uprave u NR Bosni i Hercegovini*.²⁷ Prema ovome Zakonu organi uprave u NR Bosni i Hercegovini bili su:

- a. Republički državni sekretarijati: za unutrašnje poslove, za pravosudnu upravu i za poslove finansija.
- b. Sekretarijati Izvršnog vijeća NR Bosne i Hercegovine: za zakonodavstvo i organizaciju, za opšte privredne poslove, za industriju i građevinarstvo, za poljoprivredu i šumarstvo, za saobraćaj i puteve, za trgovinu, ugostiteljstvo i turizam, za rad, za republički budžet i opštu upravu, te Sekretarijat narodne odbrane i Sekretarijat za informacije;
- c. Republički savjeti: za školstvo i kulturu, za zdravlje, za socijalnu zaštitu i za komunalna pitanja.

Sljedeće 1963. godine izvršene su korjenite ustavne promjene. Tada je naziv države Federativna narodna republika Jugoslavija promjenjen u Socijalistička federativna republika Jugoslavija, a dotadašnje narodne republike preimenovane su u socijalističke republike. Naroda skupština Narodne republike Bosne i Hercegovine je, na zajedničkoj sjednici Republičkog vijeća i Vijeća proizvođača, održanoj dana 10. aprila 1963. godine donijela *Odluku o proglašenju Ustava Socijalističke republike Bosne i Hercegovine*.²⁸ Nakon uvodnih konstatacija (o značaju pobjede radnog naroda nad kapitalističkim elementima i sl.) u Ustavu je navedeno da su društveno političke zajednice u Bosni i Hercegovini općine, srezovi i Republika; da je „Skupšti-

²⁷ *Sl. list NR BiH*, god. XVIII, br. 25, petak, 29. juni 1962.

²⁸ *Sl. list SR BiH*, god. XIX, br. 14, četvrtak, 11. april 1963.

na SR Bosne i Hercegovine najviši organ vlasti i organ društvenog samoupravljanja“; da je „Izvršno vijeće Skupštine SR Bosne i Hercegovine organ Skupštine kojem se povjerava političko – izvršna funkcija u okviru prava i dužnosti Republike“.

Dana 3. i 16. juna 1963. godine održani su izbori za poslanike u Republičko vijeće Republičke skupštine SR Bosne i Hercegovine.²⁹ Glasanje je sprovedeno u odborničkim i općim biračkim jednicama. Raspored izbornih jedinica po srezovima izgledao je ovako: srez Banja Luka – 28; srez Bihać – 7; srez Doboј – 16; srez Mostar – 16; srez Sarajevo – 30 i srez Tuzla – 23 izborne jedinice.

Rezultati navedenih izbora u srezu Mostar prokazani su u sljedećim tabelama:³⁰

OPĆINSKA SKUPŠTINA	IZABRANI KANDIDAT	GLASALO ODBORNIKA	NEVAŽEĆI LISTIĆI
BILEĆA	Babić Simo	91	-
ČAPLJINA	Raić Lazo	58	1
ČITLUK	Jeličić Pero	48	-
DUVNO	Braovac Jozo	64	2
GRUDE	Palac Ferdo	53	-
KONJIC	Šator Ibrahim	73	2
LIŠTICA	Miljas Anto	63	-
LIVNO	Krešić Željko	82	1
LJUBUŠKI	Šalinović Mato	63	-
MOSTAR I	Karabeg Tidža	97	-
MOSTAR II	Gačić Vaso	97	-
NEVESINJE	Čolović Vojislav	51	1
POSUŠJE	Ramljak Anto	42	3
PROZOR	Novak Franc	99	-
STOLAC	Danilović Uglješa	90	-
TREBINJE	Grkavac Jovo	63	-
UKUPNO		1.134	10

Tabela 1. Rezultati izbora u odborničkim jednicama sreza Mostar 1963. godine

²⁹ *Sl. list SR BiH*, god. XIX, br. 24, srijeda, 19. juni 1963.

³⁰ Isto.

OPĆINA	IZABRANI KANDIDAT	GLASALO BIRAČA	NEVAŽEĆI LISTIĆI
BILEĆA	Babić Simo	15.004	91
ČAPLJINA	Raić Lazo	15.014	233
ČITLUK	Jeličić Pero	8.383	13
DUVNO	Braovac Jozo	13.457	778
GRUDE	Palac Ferdo	10.476	35
KONJIC	Šator Ibrahim	19.448	304
LIŠTICA	Miljas Anto	14.043	80
LIVNO	Krešić Željko	18.775	230
LJUBUŠKI	Šalinović Mato	15.287	205
MOSTAR I	Karabeg Tidža	17.626	295
MOSTAR II	Gačić Vaso	25.293	245
NEVESINJE	Čolović Vojislav	11.394	20
POSUŠJE	Ramljak Anto	7.852	46
PROZOR	Novak Franc	13.080	128
STOLAC	Danilović Uglješa	13.451	78
TREBINJE	Grkavac Jovo	19.290	101
UKUPNO		237.873	2.802

Tabela 2. Rezultati izbora u općim jedinicama sreza Mostar 1963. godine

Na teritoriji Bosne i Hercegovine je od ukupno 1.860.013 birača na izbore izašlo njih 1.732.525 ili 93,1%. Kandidati na listama su dobili 1.712.111 glasova ili 98,82% onih koji su glasali. Nevažećih listića je bilo 20.414 ili 1,17 % od ukupnog broja izašlih na izbore.

Na području sreza Mostar na izbore je izašlo 240.675 birača. Kandidati na listama su dobili 237.873 glasa ili 98,83%, dok je nevažećih listića bilo 2.802 ili 1,16% od ukupnog broja izašlih na izbore. Najveći broj nevažećih listića zabilježen je u općini Duvno, gdje je izbrojano 778 nevažećih listića ili 27,76% od ukupnog broja nevažećih listića.

Skupština SR Bosne i Hercegovine je 25. juna 1963. godine donijela *Odluku o izboru predsjednika i podpredsjednika Skupštine SR Bosne i Hercegovine*.³¹ Za predsjednika je izabran Rato Dugonjić, a za potpredsjednika Niko Jurinčić. Također,

³¹ *Sl. list SR BiH*, god. XIX, br. 29, petak, 26. juli, 1963.

za predsjednika Republičkog vijeća Skupštine SR Bosne i Hercegovine je izabran Džemal Bijedić, a za potpredsjednika Spasan Ristić.

Godine 1965. donesene su izmjene u pogledu naziva organizaciono-političkih tijela, prema kojima su napravljene sljedeće izmjene: Narodni odbor – Skupština; sjedište Narodnog odbora opštine – sjedište Skupštine opštine; Opštinski Narodni odbor – Opštinska Skupština i Sreski Narodni odbor – Sreska Skupština.

Dana 27. aprila 1966. godine Skupština SR Bosne i Hercegovine je donijela odluku o proglašenju *Ustavnog Zakona o ukidanju srezova u SR Bosni i Hercegovini*.³² Rok za prestanak njihovog rada bio je 30. juni 1966. godine. Svi poslovi iz nadležnosti dotadašnjih srezova preneseni su u nadležnost opštinskih skupština i njihovih društveno-političkih organa. Izuzetak su činili jedino Sreski zavodi za statistiku, koji su stavljani u nadležnost Republičkog zavoda za statistiku.

Zaključak

U periodu izgradnje državnosocijalističkog sistema jugoslavenska vlast je više puta mijenjala administrativno - teritorijalno uređenje zemlje. Prvi koraci u tom pravcu poduzeti su odmah nakon Drugog svjetskog rata 16. augusta 1945. godine, kada je Predsjedništvo Narodne skupštine Bosne i Hercegovine donijelo *Zakon o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područja mjesnih narodnih odbora*. Prema ovom Zakonu Bosna i Hercegovina je bila podjeljena na 7 okruga, a Hercegovački okrug je imao 12 srezova. Sljedeće godine donesen je *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o teritorijalnoj podjeli Federalne Bosne i Hercegovine na okruge, srezove i područje mjesnih narodnih odbora*, kojim je unutar Hercegovačkog okruga formiran trinaesti Ostrožački srez sa sjedištem u Ostrošcu. Novim *Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli*, iz 1949. godine, Narodna Republika Bosna i Hercegovina je podjeljena na četiri oblasti, a Mostarska oblast je obuhvatala 13 srezova. Godine 1950. Prezidijum Narodne skupštine NR Bosne i Hercegovine je proglasio novi *Zakon o administrativno – teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine*, prema kojem je Mostarska oblast u svome sastavu imala 14 srezova, 3 grada i 165 mjesnih narodnih odbora. Godine 1952. Narodna skupština Bosne i Hercegovine je donijela i proglasila novi *Zakon o podjeli teritorije NR Bosne i Hercegovine*. Njime su ukinute dotadašnje oblasti, a uvedena upravno – teritorijalna podjela na 66 srezova, 5 gradova (1 na području Hercegovine – Mostar) i 418 općina, od kojih su 53 gradske općine, od čega 8 na području Hercegovine. Ovom podjelom, iz 1952. godine, područje Hercegovine je obuhvatalo 14 srezova. Godine

³² *Sl. list SR BiH*, god. XXII, br. 14, 7. maj 1966.

1955. Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine je, na sjednici Republičkog vijeća, donijela novi *Zakon o području srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*. Prema ovom Zakonu Bosna i Hercegovina je, u pogledu administrativno – teritorijalnog uređenja, podijeljena na 15 srezova. Na području Hercegovine formirana su dva sreza – mostarski i trebinjski. Nova administrativno – teritorijalna podjela usvojena je 1958. godine, kada je donesen novi *Zakon o područjima srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*. Prema ovom Zakonu ukinuti su srezovi Derвента, Trebinje i Zvornik, tako da je NR Bosna i Hercegovina bila podjeljena na 12 srezova. Prema ovom Zakonu srez Mostar je u svome sastavu imao 17 općina.

Krajem 1962. godine izvršena je posljednja administrativno – teritorijalna podjela, prije ukidanja srezova 1966. godine. Naime, Narodna skupština NR Bosne i Hercegovine je na sjednici Republičkog vijeća od 6. decembra 1962. godine donijela novi, dopunjeni, *Zakon o područjima srezova i opština u NR Bosni i Hercegovini*, prema kojem je Bosna i Hercegovina podjeljena na 6 srezova. Prema ovom Zakonu područje Mostarskog sreza je u svome sastavu imalo 18 općina ■

ADMINISTRATIVE – TERRITORIAL CHANGES IN HERZEGOVINA FROM 1945 TO 1966

Summary

In the period of building of the state socialist system, the Yugoslav authority changed the administrative and territorial organization of the country many times. The first moves in that direction were done immediately after the Second World War, on the 16th of August 1945 when the Presidency of the National Assembly of Bosnia and Herzegovina passed the Law on territorial division of Federal Bosnia and Herzegovina into regions, districts and areas of local national councils. According to this law, Bosnia and Herzegovina was divided into 7 regions and Herzegovinian regions had 12 districts. The following year, a Law on Changes and Additions to the Law on territorial division of Federal Bosnia and Herzegovina into regions, districts and areas of local national councils was passed and regulated the formation of the thirteenth Ostrožac district with the seat in Ostrožac within the Herzegovinian region. With the new Law on the administrative - territorial division from 1949, People's Republic Bosnia and Herzegovina was divided into

four regions and the Mostar region included 13 districts. In 1950 the Presidency of the National Assembly of People's Republic of Bosnia and Herzegovina proclaimed a new Law on the administrative and territorial division of Bosnia and Herzegovina according to which the Mostar region now included 14 districts and 165 local national councils. In 1952, the National Assembly of Bosnia and Herzegovina passed and proclaimed a new Law on the division of People's Republic Bosnia and Herzegovina. This law abolished the existing regions, and the new administrative – territorial division was introduced into 66 districts, 5 towns (1 on the territory of Herzegovina –Mostar) and 418 municipalities of which 53 were town municipalities and 8 of them on the territory of Herzegovina. With this division of 1952, the territory of Herzegovina covered 14 districts. In 1955 the National Assembly of People's Republic of Bosnia and Herzegovina, passed a new Law on the area of districts and municipalities in People's Republic of Bosnia and Herzegovina at the session of the Republican Council. According to this law Bosnia and Herzegovina was administratively and territorially organized into 15 districts. In the area of Herzegovina, two districts were formed –Mostar and Trebinje. The new administrative and territorial division was adopted in 1958 when a new Law on areas of districts and municipalities in People's Republic of Bosnia and Herzegovina was passed. According to this Law the districts of Derventa, Trebinje and Zvornik were abolished, so that People's Republic of Bosnia and Herzegovina was now divided into 12 districts. According to this law, the district of Mostar had 17 municipalities. At the end of 1962, the last administrative – territorial division was conducted, before the abolishment of districts in 1966. Namely, the National Assembly of People's Republic of Bosnia and Herzegovina passed at the session of the Republican Council of the 6th of December 1962, a new supplemented Law on the areas of districts and municipalities in People's Republic of Bosnia and Herzegovina according to which Bosnia and Herzegovina was divided into 6 districts. According to this Law the area of Mostar included 18 municipalities ■

Izvori literatura

Izvori

1. Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu, *Fond Glavni zadružni savez*.
2. *Službeni list Federalne Bosne i Hercegovine*.
3. *Službeni list Narodne republike Bosne i Hercegovine*.
4. Ferdo Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji*. Zagreb, 1968.

Literatura

1. Jevto Dedijer, *Hercegovina. Antropogeografske studije*. Sarajevo, 1991.
2. *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*. Beograd, 1985.
3. Husnija Kamberović, *Prema modernom društvu. Bosna i Hercegovina od 1945. do 1953. godine*. Tešanj, 2000.
4. Vera Katz, *Društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine 1945 – 1953*. Sarajevo, 2011.
5. Vera Katz, "Administrativno-teritorijalno uređenje u funkciji organizacije vlasti u Bosni i Hercegovini (1945 – 1953.)", *Historijska traganja*, br. 1, Sarajevo 2008, 125-181.
6. Ante Markotić, *Demografski razvitak Hercegovine*. Ljubljana, 1983.
7. Adnan Velagić, *Hercegovina od 1945. do 1952. Društveno-političke i privredne prilike*. Mostar, 2008.